

För sextusen år sedan

ANTIKVÄRSK TOPOGRAFISKA ARKIVET ÅTA

I den här trakten bodde människor redan för 6 000 år sedan. Vi kallar dem stenåldersmänniskor.

Vi vet inte hur de såg ut eller hur de pratade. Men med hjälp av vad de lämnade kvar i jorden, har arkeologer kunnat ge oss en viss kunskap om hur de levde.

De bodde här tillräckligt länge för att odla säd. Det visar fynd av små brända korn och malstenar. I deras keramik syns märken efter sädeskorn och vindruvskärnor. Arkeologer har även hittat ben av getter, får och svin.

Människorna i Vrå anses vara bland de tidigaste jordbrukarna i Mellansverige.

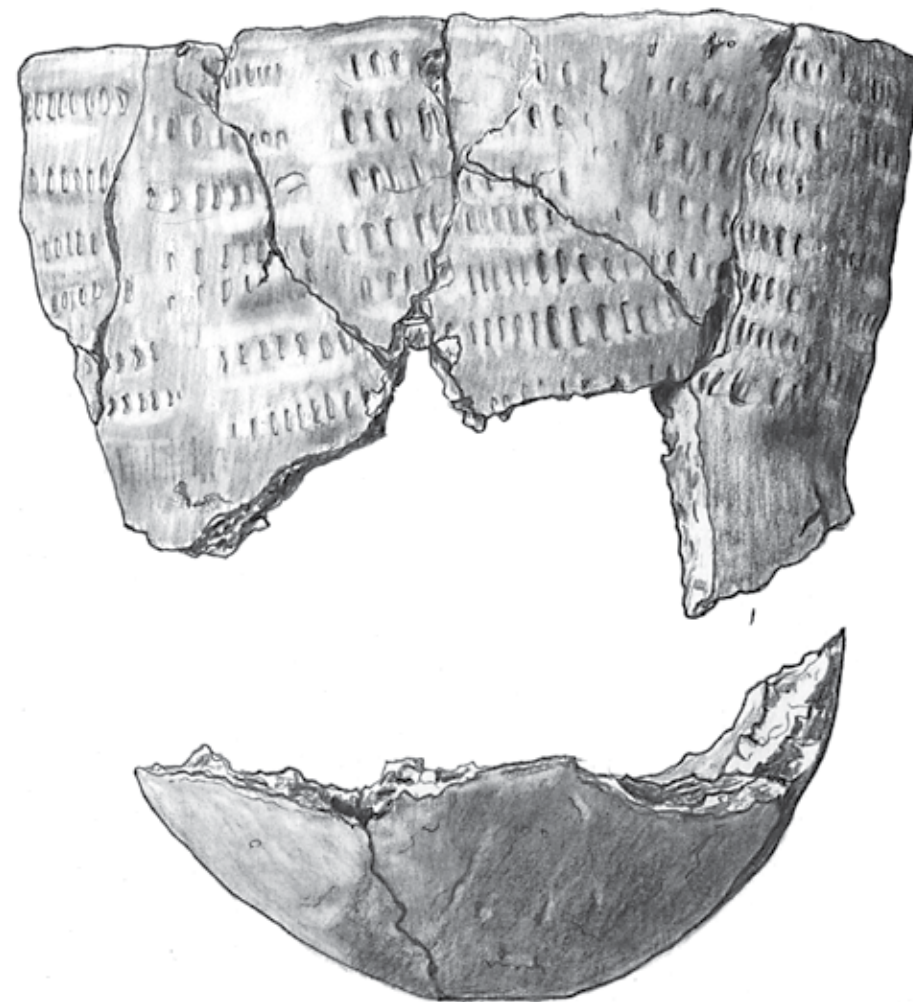
Här finns vanliga boplatssfynd från den här tiden som yxor, slipstenar, malstenar och keramik men också en del svårförklarade stenkonstruktioner och mycket speciella barngravar.

Tolkningen av platsen är inte självklar eftersom den inte liknar andra kända boplatser från samma tid.

Ofta återfinns man boplatser från den här tiden längs de stora rullstensåsarna. I Vrå ligger boplatserna omkring 50 meter över havet. Stranden var nära eftersom havsnivån låg ca 33 meter högre än idag.

Människorna levde i ett skärgårdslandskap där åsarna var som dåtidens vägar. Ofta använde man nog båt. Det var enklare om man skulle frakta tyngre saker som ämnen till stenyxor. All flinta måste exempelvis ha fraktats hit på något sätt från södra Sverige eftersom den inte finns naturligt här.

Vid den här tiden började människor bruka jorden och ha boskap. De blev allt mer bofasta. Perioden kallas yngre stenålder eller bondestenålder, på fackspråk tidigneolitikum.

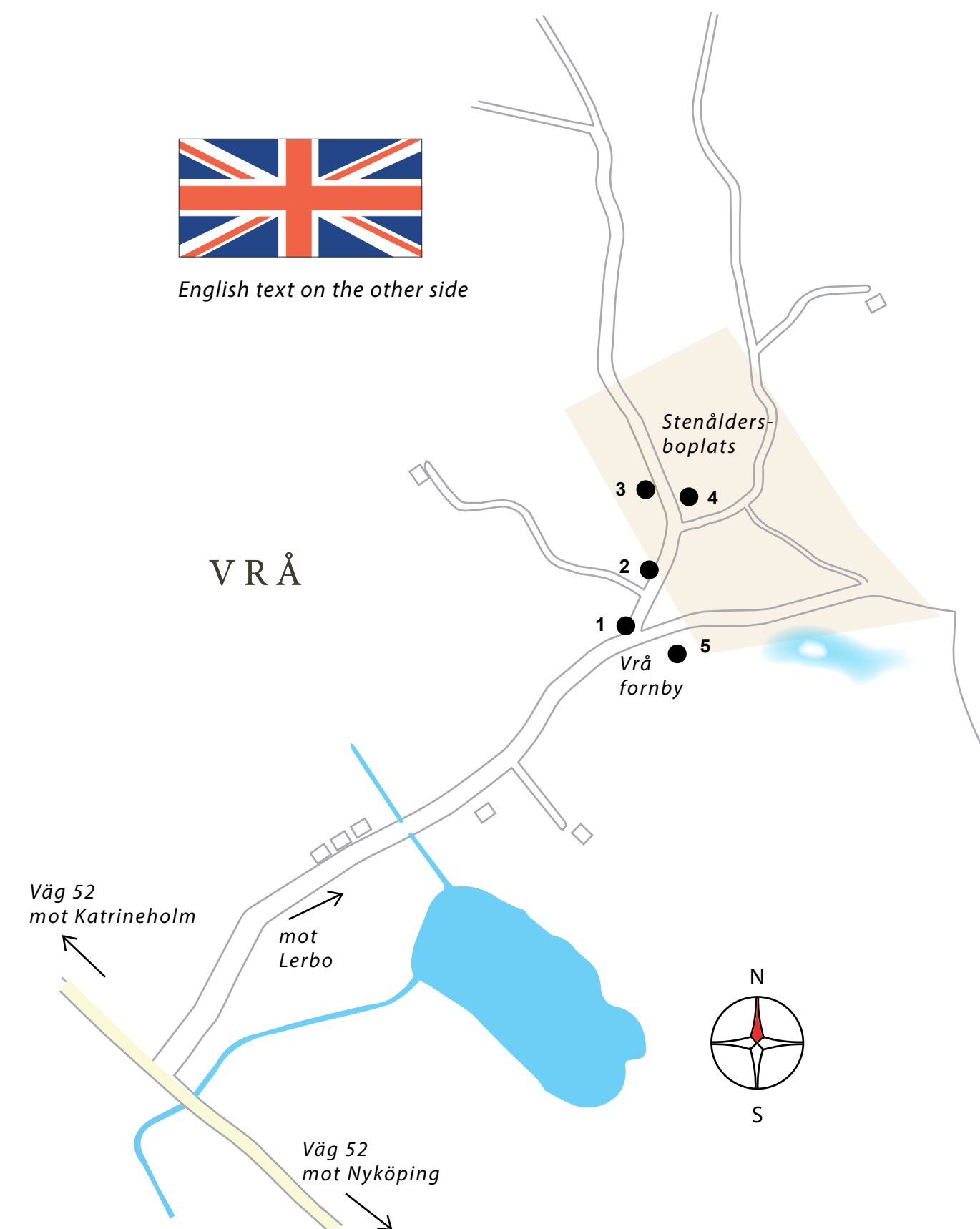
Vrå tillhör Trattbägarkulturen som var en av flera kulturer under yngre stenåldern. Namnet syftar på keramikens form och mönster. Krukan på bilden hittades i en av barngravarna utmed Lerbovägen vid den arkeologiska undersökningen 1993-94. Teckning Franciska Lönnqvist, RAÄ.

En bägare av keramik, en trattbägare, blir synlig under den arkeologiska undersökningen i Vrå på 1990-talet.

English text on the other side

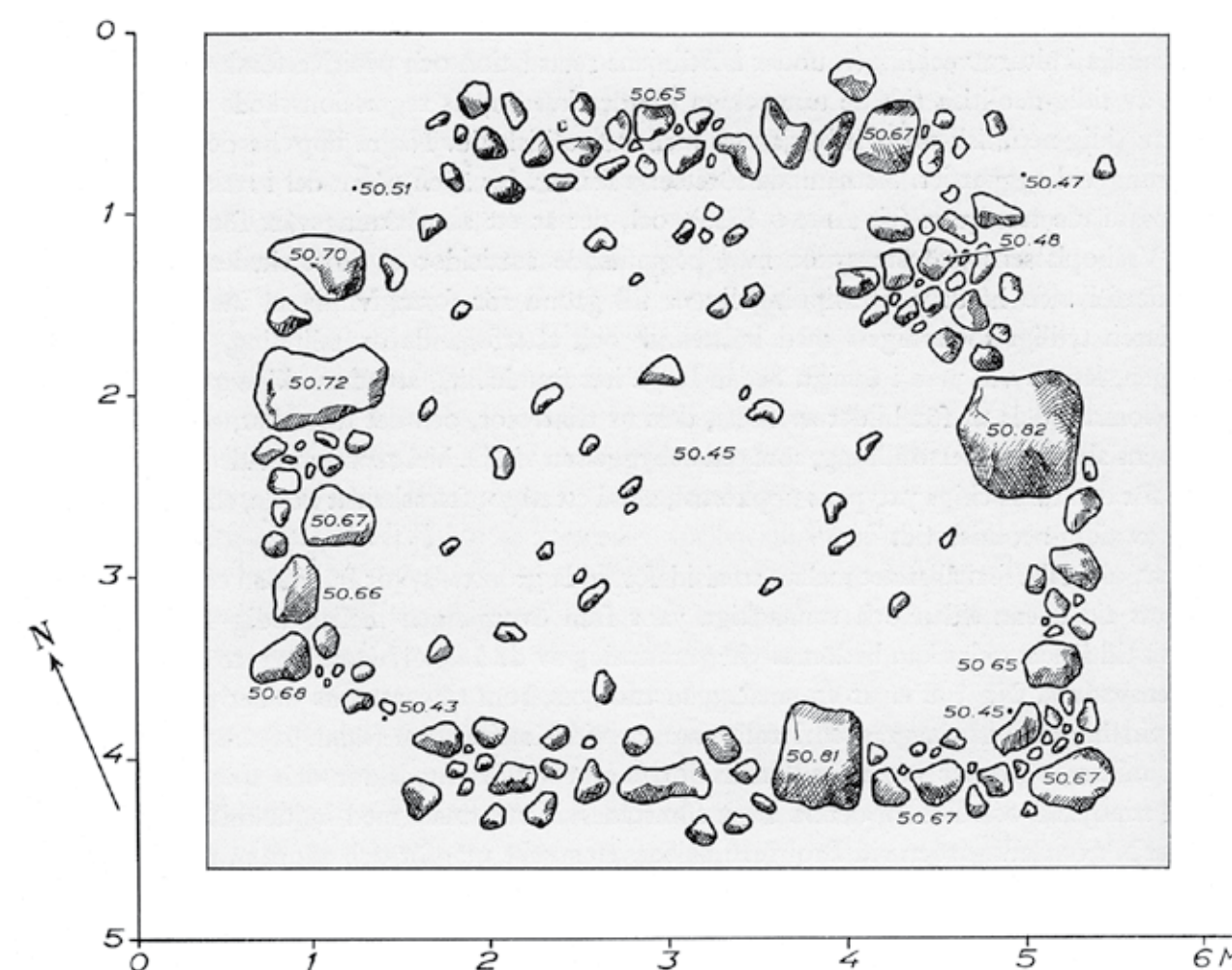

1. För sextusen år sedan
2. I plogens spår
3. Med sjöutsikt
4. Med spaden i marken
5. Rekonstruerad forntid

historien i sömmland

tema arkeologi
och
stenålder

Sten Florin vid en husgrund som kom fram vid de arkeologiska undersökningarna på 1930-talet. Foto Ivar Schnell.

Till vänster syns Stens Florins planritning över grunden.

Six thousands years ago

6 000 years have passed since the first human beings stepped into this area. Today clues leading us back to the Stone Age are to be found everywhere around Katrineholm, artefacts as well as fragments of constructions.

People were living here as early as c 3 900 B.C. They would stay long enough to grow grain, as has been proved by the findings of milling stones, charred little grains and pottery with impressed marks from grain and grapes. Apart from the finds normally to be expected in a Neolithic farming settlement, there are a few quite mystifying stone constructions and some very unusual tombs at Vrå.

Archaeologists have found graves, stone constructions, axes, grindstones, lots of milling stones and ceramics. Burnt bones of small children, under seven years of age, were found in the graves. None of the graves contained bones of adults.

During the late Neolithic period, also called the late or farming Stone Age, people began to cultivate the land and to raise cattle. We know that the inhabitants of Vrå kept sheep, goats and swine because bones from those animals have been found. The opinion of the archaeologists is that these cattle and crops were used not primarily by the Vrå people themselves, but in ceremonies and as valuable gifts, to establish contact and build social relations.

Often, settlements from this period are found alongside the large eskers. At Vrå, the settlement is situated some 50 metres above sea level and close to the beach, since the sea level was about 35 metres higher than it is today. People were living in an archipelagic landscape, with the eskers as their land roads. Boats would have been the preferred means of transportation of heavy goods such as the stone used for axes. Somehow all flint must have been transported here from southern Sweden, because there is no flint deposit around here.

Vrå is likely to have been used as both a place where people gathered up for ceremonies and as a settlement, with one of the earliest farms in middle Sweden. How this site should be interpreted is not self-evident. Finds from the excavations here at Vrå differ from the other settlements that we know from the same period.

I plogens spår

Vrå var en bra plats för odling. Det visar fynd av bland annat vetekorn och malstenar som gjorts vid arkeologiska undersökningar. Vindruvorna som växte här var förmodligen vilda, men kanske hade någon haft med sig de första plantorna från sydliga resor.

Vrå har varit en boplats för några av Mellansveriges första jordbrukare men också en plats för olika ceremonier. Kanske höll man skördefester här.

Vad tänkte stenåldersbonden på när han för första gången røjde marken för att kunna så? Kände han förväntan inför sin första skörd, fick han ont i ryggen?

Sandjorden blev troligen lättbearbetad efter att skogen röjts bort med hjälp av eld. När skogen eldats sådde man i den varma och bördiga askan, s.k. svedjebruk. Då behövdes inte så mycket armstyrka, men det krävdes skicklighet att hålla lågorna i schack.

Svedjebruk var vanligt länge i Sverige. Så sent som i början på 1900-talet förekom det i Dalarna och Värmland. I till exempel Danmark hade man redan under stenåldern börjat använda oxar och årder, en slags enkel plog, för att bearbeta jorden. I Vrå har man dock inte hittat några spår av större dragdjur.

Bönderna i Vrå hade får, getter och svin. Det är inte otänkbart att man också hade kor, även om arkeologerna ännu inte funnit ben från dessa. Det har man däremot gjort vid en lika gammal stenåldersboplats utanför Vagnhärad, inte så långt härifrån.

Tusentals fynd av stenåldersföremål som yxor, malstenar och knackstenar har hittats här omkring. Knackstenar användes ungefär som hammare vid tillverkning av stenverktyg.

Stenyxor, krukskärvor och andra fynd har kommit upp ur jorden i samband med plöjning och annat åkerbruk. I det äldre jordbruket när bönderna fortfarande gick efter plogen var det lätt att upptäcka saker som plöjdes fram. Idag sitter bonden högt uppe i sina maskiner och har inte samma överblick.

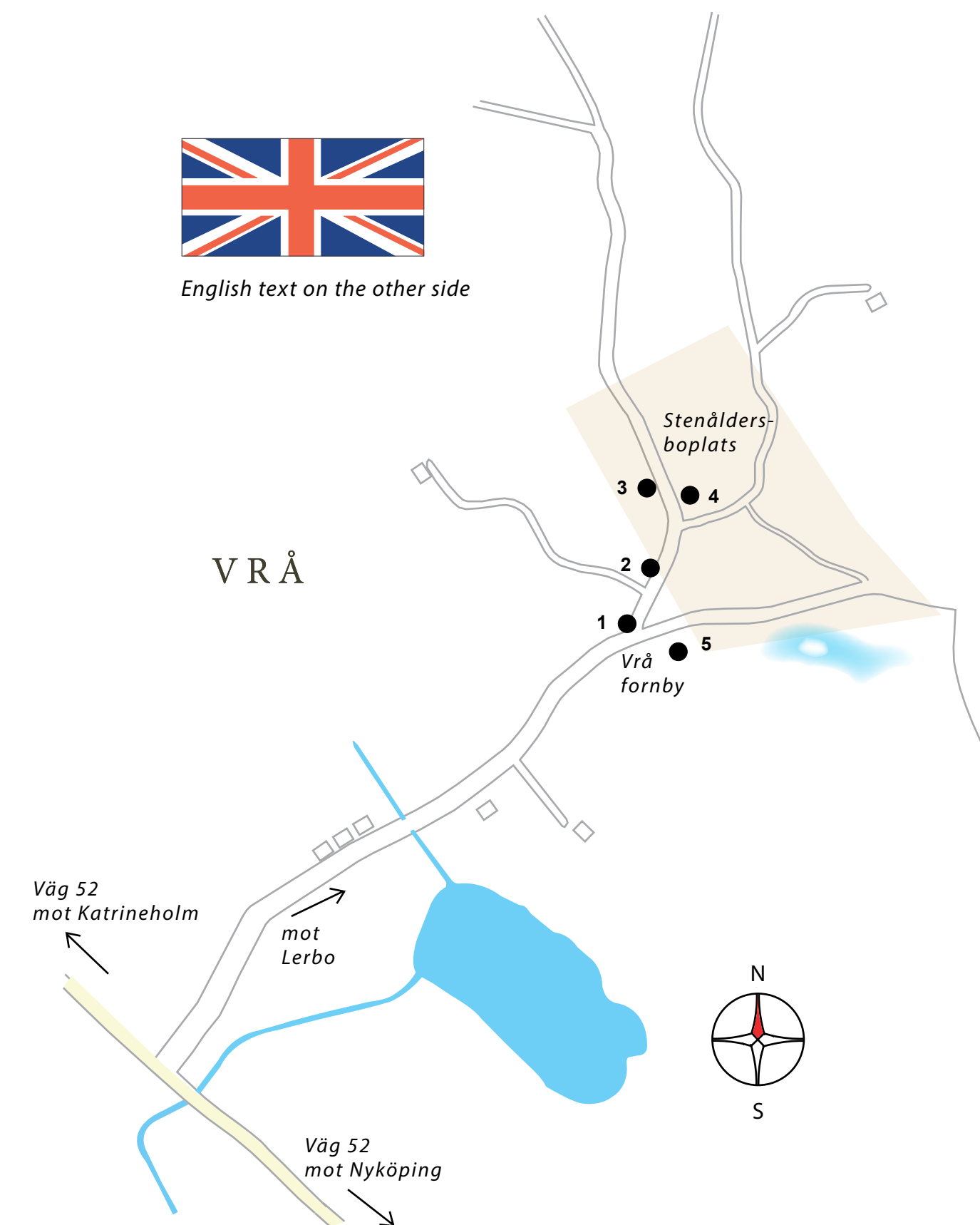
Fynden i åkrarna visar inte var stenålderns åkrar låg. Det mesta av det som idag är bördig åkermark låg under vatten på stenåldern. Därför har de upphittade föremålen antingen tappats eller kanske slängts eller offrats från en båt.

Delar av en malsten som använts för att finfördela säd och andra födoämnen. Stenen var en av många malstenar som hittades vid den arkeologiska undersökningen 1993-94. Några av stenarna var nästan 50 cm långa och 25 cm breda.
Foto: ATA.

English text on the other side

1. För sextusen år sedan
2. I plogens spår
3. Med sjöutsikt
4. Med spaden i marken
5. Rekonstruerad forntid

historien i sörmaland

tema arkeologi
och
stenålder

” Vid närmare granskning av fynden från den sextusenåriga boplat, vilken sommaren 1935 upptäcktes vid Vrå under ericsberg i stora Malms socken, framkommo - som väl numera är ganska allmänt bekant oväntade omständigheter, vilka ytterliga bevisa den klimatiska situationen under värmetidens kulminationsskede, som skogarnas historia avspeglar.

Lerkärldelar, funna på denna boplat uppvisade ju icke blott intryck av azspoler och sexrandigt korn, utan även av färska vindruvskärnor och fruktvingar av en lönnart, som numera endast förekomma i Alpländerna och Poslätten, där den begagnas som stötta för vinrankan. Otvetydliga vittnesbörd föreligga alltså om hur betydligt mycket gynnsammare levnadsvillkor, naturen erbjöd de människor, som för bortåt 5 000 år sedan bodde på öarna i den sörmländska stenåldersskärgården än exempelvis våra dagars mellansvenska befolkning.

Sten Florin, Sörmlandsbygden 1936 sid 26-27

Arkeologer från Riksantikvarieämbetet undersöker ett område utmed Lerbovägen 1993-94.

Keramiskärvar funna vid den arkeologiska undersökningen i Vrå på 1930-talet. De vittnar om att människorna var tillräckligt bofasta här för att odla. På fotot ovan syns avtryck av ett vetekorn och på fotot till vänster syns avtryck av en vindruvskärna.

Following the plough

Vrå in around 3500 B.C. was the ideal place for agriculture. This is obvious from the grains of wheat and the milling stones that have been found in excavations on the site. The grapevines growing here were probably wild, but they might have been brought here by someone who had been travelling south. Vrå was the settlement of some of the earliest farmers of middle Sweden.

What were the farmer's thoughts as he was clearing the ground to be able to sow for the first time? Was this ground full of stones and the work heavy? Was his back aching?

Or maybe it wasn't so hard after all. The sandy soil would have been quite easy to work, once the wood had been cleared away with the help of fire. After burning off the woods you would sow in the warm and fertile ash. This was called burn-beating. You don't need much arm strength for that, but quite a lot of skill to keep the fire under control. Burn-beating of old has been widely spread in Sweden, and it was used in the counties of Dalarna and Värmland as late as in the early 20th century.

In Denmark, for example, oxen were used to work the soil as early as in the Stone Age, together with a simple plough called an ard. In Vrå, however, there are no finds that can be related to larger draft animals.

The farmers of Vrå were keeping sheep, goats and swine. Possibly they also had cows, even if archaeologists still haven't been able to find any such bones here. But in a settlement from the same period just outside Vagnhärad, not far from here, cow bones have actually been found.

Thousands of finds of Stone Age artefacts like axes, milling stones and hammer stones (stones used like hammers when producing other stone tools) have been found in the vicinity. A lot of stone axes and other artefacts have been found during the process of farming.

The farm land finds, however, don't tell us where the farm land actually was situated; the reason being that most of today's fertile ground was under water during the Stone Age. So, those artefacts once were either lost or thrown away, or sacrificed, from a boat. Stone Age settlements and farm land were situated considerably higher up in the landscape, some 45-50 metres above sea level.

sörmlands
museum

En del av Region Sörmland

Med sjöutsikt

Ser du stranden framför dig? Hör du kluckande vågor och måsars skrik? I utgrävningar på 1930-talet hittades ”svallad keramik” från stenåldern här intill i skogen. Så kallas bitar av keramik som legat precis i strandkanten och fått rundade kanter av vågorna.

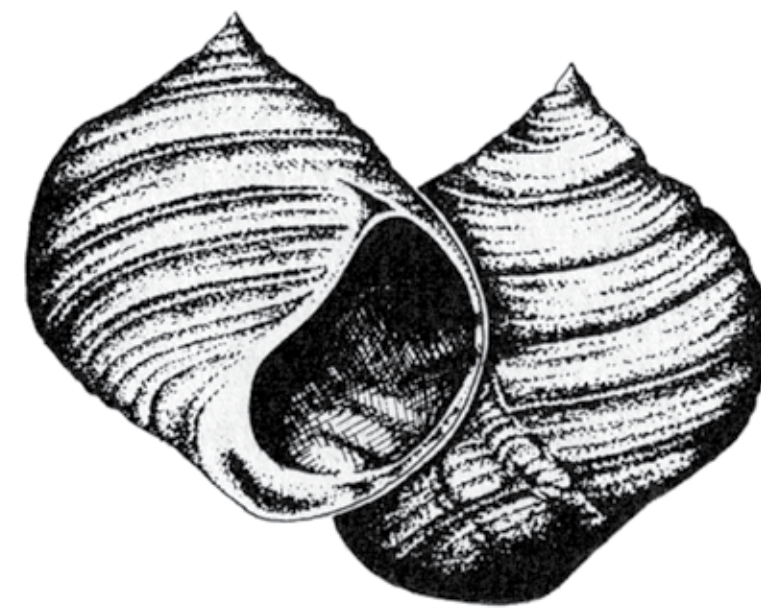
När isen långsamt började smälta för 11 000 år sedan låg landet nedtryckt. Långsamt höjdes marken upp ur vattnet. Det kallas för strandlinjeförskjutning, i dagligt tal landhöjning. Vid den tiden låg Östra Vrå ungefär 120 m lägre än i dag. För 6 000 år sedan då människorna bosatte sig här nådde havet ungefär 35 meter över dagens havsnivå och stenåldersboplatsen låg på mellan 48 och 52 meter över dagens havsnivå.

Skärgårdslandskapet har blivit skog men spåren finns ännu kvar under dina fötter.

Föremål som hamnar i jorden kan bevaras i flera tusen år om förhållandena är bra. Under vattenytan, i leran på botten, är det stor chans att saker bevaras ännu bättre. Föremål av trä och skinn är känsliga för syre och finns därför inte kvar men sten, keramik och brända ben kan klara 6 000 år i jorden.

Människorna valde de bästa platserna att bosätta sig på precis som idag. Här fanns färskt dricksvatten i en liten insjö, bildad av smältvatten av inlandsisen och det var skyddat från vind.

Med rika skogar att plocka bär och örter i och vatten att jaga och fiska i var det en idealisk plats. Här stannade man så länge att man hann se säden växa och gro. Kanske hade människorna havsutsikt där de bodde?

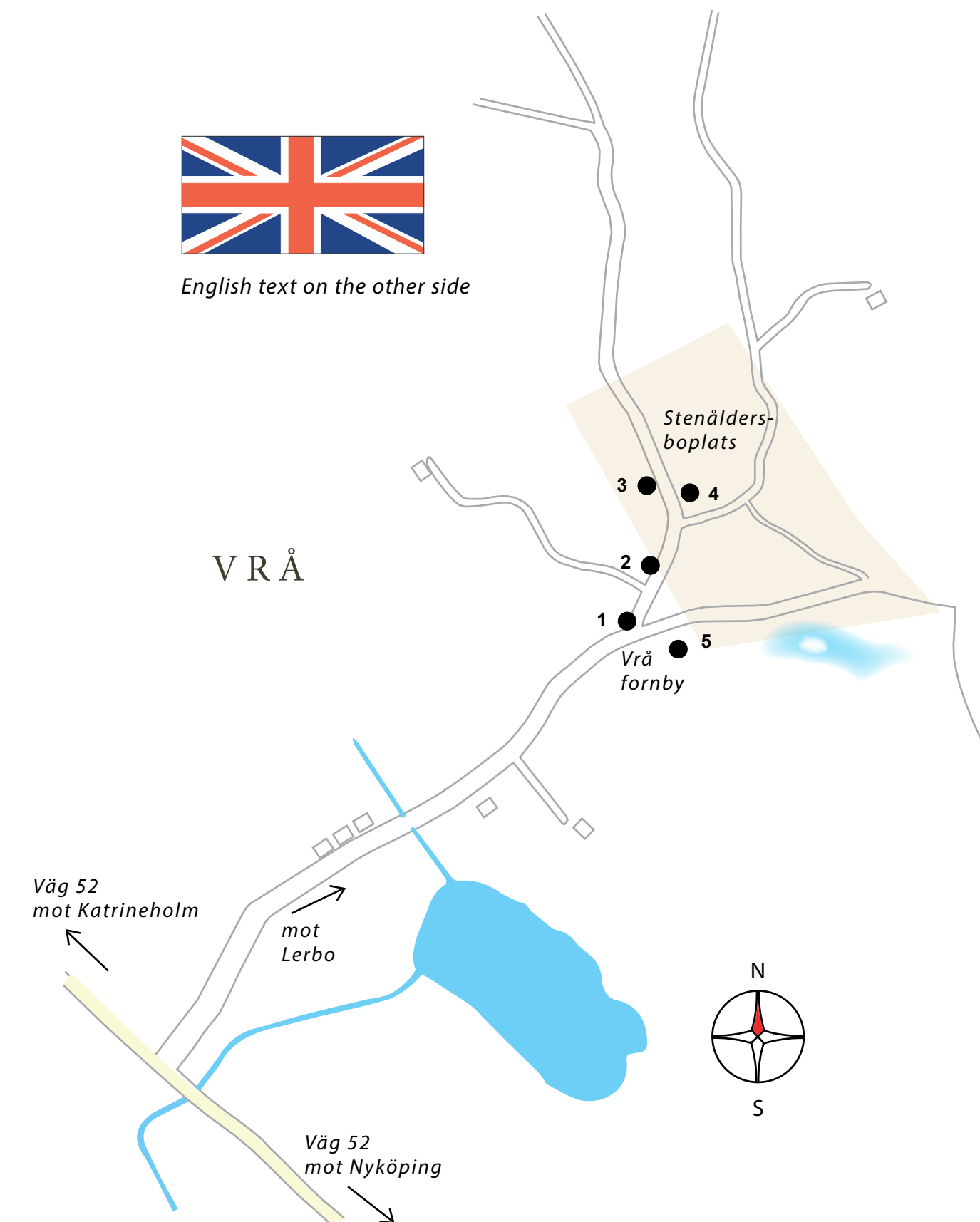
Littorinasnäckor har hittats vid boplatser från stenåldern. Snäckan har fått ge namn åt stenålderstidens innanhav. Littorinahavet hade ungefär samma utbredning som Östersjön men vattnet var saltare. Snäckan är fortfarande vanlig vid Östersjöns stränder.

En stridsklubba från Vrå. Den har varit fastsatt vid ett träskäft. En mängd stenverktyg som yxor och klubbor har hittats vid de arkeologiska undersökningarna i Vrå och platser i området runt Katrineholm. Foto: Sörmlands museum.

English text on the other side

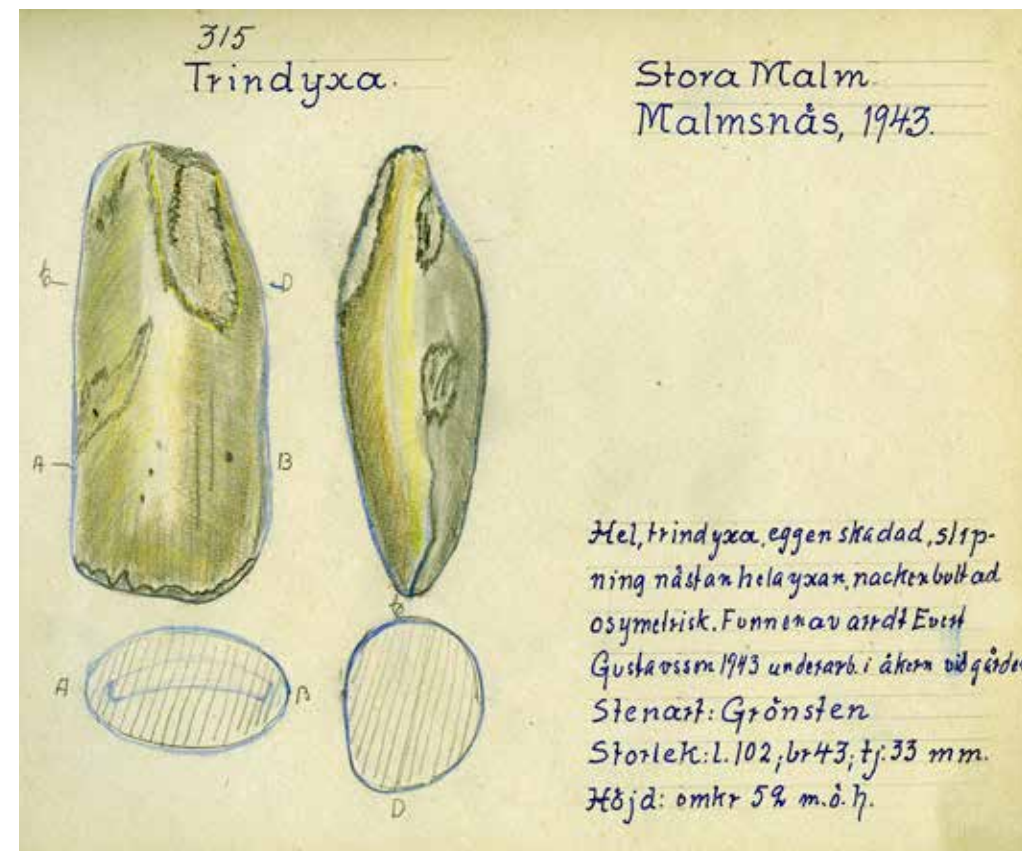

1. För sextusen år sedan
2. I plogens spår
3. Med sjöutsikt
4. Med spaden i marken
5. Rekonstruerad forntid

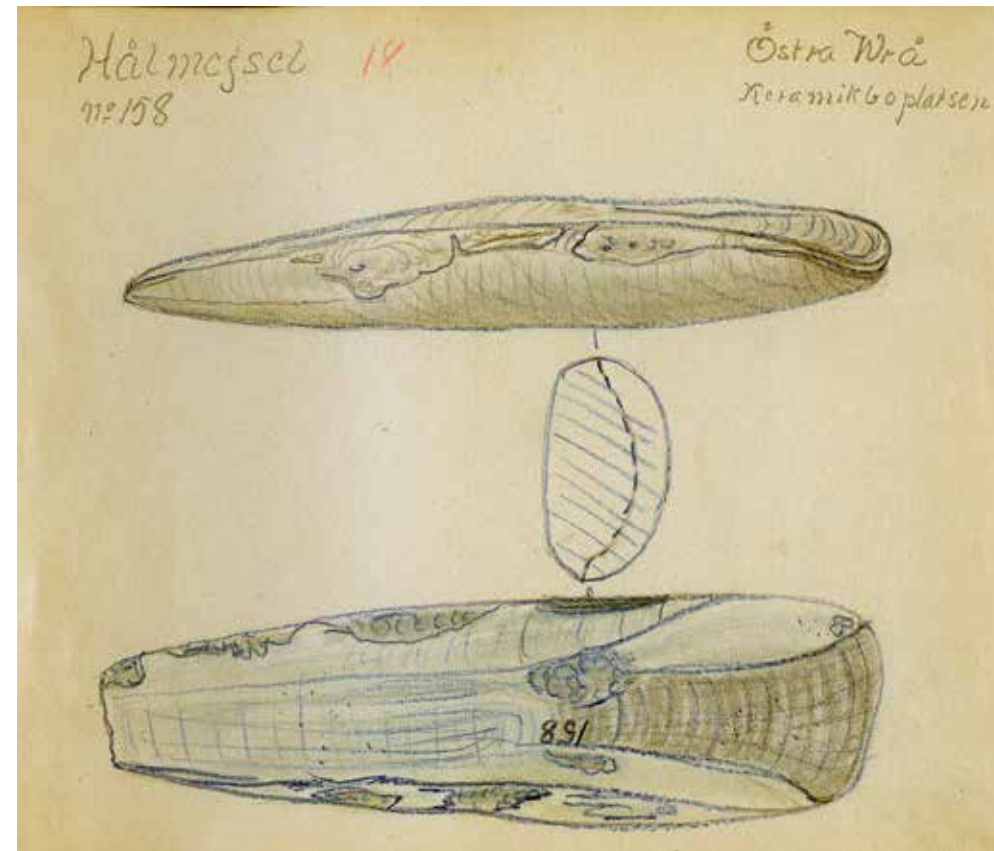
historien i sömmland

ANTIKVÄRSK TOPOGRAFISKA ARKIVET ÅTA

I trakten runt Katrineholm finns många spår av människor från stenåldern. Folkskolläraren och fornforskaren Enoc Lindahl reste runt i Sörmland vid mitten av 1900-talet. Han besökte gårdar och tecknade av stenåldersfynd som kommit upp ur jordarna vid plöjning och annan jordbearbetning. Katrineholms kommunarkiv.

Arkeologer från Riksantikvarieämbetet undersöker ett område utmed Lerbovägen 1993-94.

Overlooking the sea

Can you imagine the sea in front of you? Can you hear seagulls screaming, and the lapping of the waves? Excavations in the 1930's, in the woods opposite from where you are standing, resulted in findings of "washed" Stone Age pottery. That is what pottery shards are called when they have spent a long time in the waterside having their edges rounded by the waves.

When the ice slowly began to melt 10 000 years ago the land masses had been pressed down. Then the land slowly started to rise. This phenomenon is called the land uplift. Here, in Östra (East) Vrå, the sea level was about 35-40 metres higher than today. So, standing as you are now, you might have wet your feet!

What was once an archipelago has become a forest landscape, but the traces are still there, under your feet. Like today, people chose the nicest spots when settling down. This Stone Age site was situated between 48 and 52 metres above the present sea level, with fresh water available from a small lake created by melting water from the ice sheet. The area was sheltered from the wind. Woods full of edible berries and plants, and waters where you could go hunting and fishing made it an ideal spot. Here you would stay for as long as was needed to see your grain sprout and grow.

If conditions are favourable, artefacts can be preserved in the ground for several thousand years. Under the water surface, in the bottom sediments, chances are that things could be preserved even longer than that, depending on the amount of stones around the objects and the intensity of the water currents. The archaeological finds from Vrå seem to have come through quite well, in spite of the water being gone for such a long time. Objects made of wood and leather are sensitive to oxygen and for that reason they are missing, but stone, pottery and burnt bones have spent 6000 years in the earth, and made it!

tema arkeologi och stenålder

sörmlands museum
En del av Region Sörmland

Spaden i marken

Första gången arkeologer undersökte platsen var på 1930-talet och då hittade man bland annat tre stenkonstruktioner. Där fanns inga spår av vare sig eldstad, öppning eller synlig stolphål. Ytan inuti stenramen innehöll stampad, grusig lera och ovanpå detta låg ett lager bränd lera.

Geologen Sten Florin som gjorde undersökningen tillsammans med landsantikvarien Ivar Schnell menade att det kunde vara rester av risflätade väggar som brunnit och rasat. Kan det ha varit en hydda?

När arkeologerna grävde längs Lerbovägen 1993-94 upptäcktes bland annat två större nedgrävningar som innehöll ben av små barn, alla under sju år. Ungefär åttio stora malstenar hade lagts ovanpå gravarna. Ingen av gravarna innehöll ben från vuxna människor.

Arkeologer menar att varje hushåll brukade ha en eller kanske två malstenar och att de var föremål som man tog noga hand om. Varför fanns då så många här, och hur användes de vid begravningar?

Sanningen kommer vi aldrig att få veta. Stenålderns malstenar var förmodligen värdefulla på flera olika sätt, både praktiskt och symboliskt. Rester av stärkelse visar att växter eller rötter malts eller krossats på några av stenarna. Vad användes detta till?

Några få sädeskorn och två små trattbägare, den typ av keramik som gett namn åt tidsperioden som man förr kallade Vråkulturen, hittades också i gravarna. Var det gravgåvor till barnen? Eller handlar allt om något helt annat? Hade barnen dött i tidig ålder eller kanske offrats? Vi kan inte veta säkert vad som hänt, bara tolka det lilla som finns kvar av händelserna.

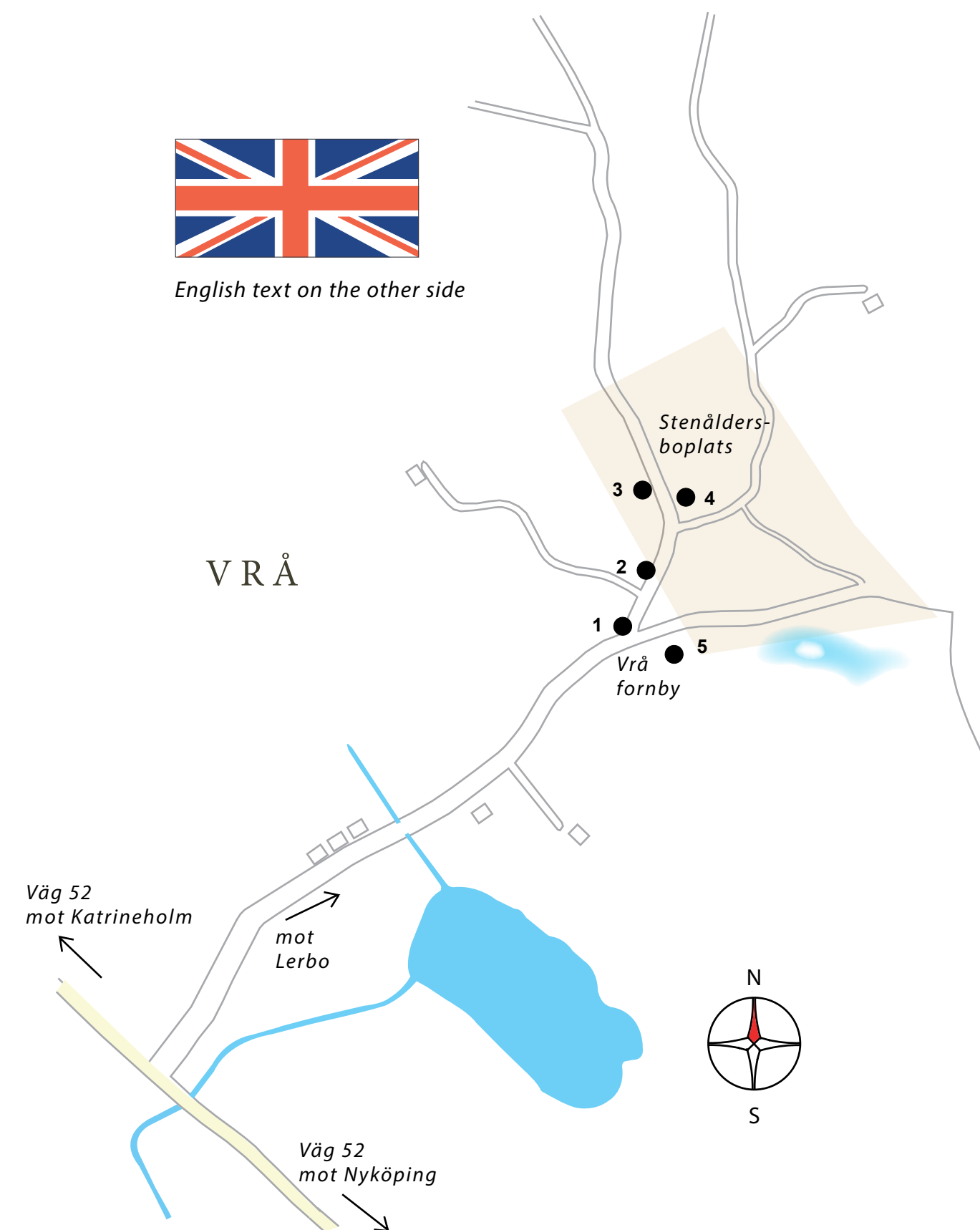
Hur förklarar man sambandet mellan barngravar, malstenar, keramik, yxor, flintavslag med mera? Var Vrå något mer än en boplats, kanske en plats dit människor kom för olika ceremonier med inslag av begravningar? Användes hyddan i kultsammanhang?

Varför låg endast barn under sju år i gravarna och varför hade man lagt så många värdefulla malstenar över? Den hemligheten får vi aldrig veta. I gravarna vid Lerbovägen fanns inget helt skelett. På fotot ovan syns ett barnskelett från annan plats.

English text on the other side

1. För sextusen år sedan
2. I plogens spår
3. Med sjöutsikt
4. Med spaden i marken
5. Rekonstruerad forntid

historien i sömmland

ANTIKVARIISK TOPOGRAFISKA ARKIVET ÅTA

tema arkeologi och stenålder

Foton från den arkeologiska undersökningen vid Lerbovägen som gjordes av Riksantikvarieämbetet 1993-94.

” Det är icke nyfikenheten, som låter oss sätta spaden i marken, utan vår önskan att sprida ljus över vårt folks forntid, hur vårt folk vandrat sin mödofyllda bana fram sedan stenåldern.

Oscar Montelius, professor i arkeologi, 1921.

Rester av organiskt material som matavfall, skräp och smuts från boplatser går att upptäcka genom att analysera fosfathalten i jorden. Genom att studera pollen kan man se vilka växter som funnits under olika perioder. Dessa metoder används av arkeologer även idag. Dateringsmetoden C-14 hade däremot inte upptäckts på 1930-talet när Sten Florin grävde här.

Vid den senaste utgrävningen i Vrå 1993 -1994, som genomfördes av Riksantikvarieämbetet, använde man C-14-metoden för att datera hasselnötsskal. De visade sig vara minst 5 500 år gamla och hittades i boplatsoområdet på andra sidan Lerbovägen.

Förkolnade frön av mjölon hittades också. Växten har använts vid garvning av skinn samt inom folkmedicinen mot urinvägsinfektioner. Rostade hasselnötter med honung kanske var godis redan på stenåldern?

Arkeologer från Riksantikvarieämbetet undersöker ett område utmed Lerbovägen 1993-94.

Shovels into the ground

The first excavation was carried out in 1935-36 by Sten Florin and Ivar Schnell in order to find out the extension of the Stone Age site.

Among other things they uncovered three stone constructions. There were no traces of a fireplace, an opening or any visible post holes. But the surface (the floor?) inside the stone frame contained clay with gravel that had been trampled, and on top of that a layer of burnt clay.

Florin's opinion was that this could be the remains of wicker walls that had come down in a fire. Could it have been a hut? Vrå might have been a place where people gathered for different kinds of ceremonies, such as funerals. Maybe the hut was used for cultic purposes?

In 1993-94, in the latest excavation in Vrå, the C-14 method was used for the dating of hazelnut shells. They turned out to be at least 5 500 years old and were found in the settlement area, on the opposite side of the Lerbo road.

Charred seeds of bearberries were also found. This was a plant used for the tanning of leather, and in folk medicine as a remedy for urinary tract infections. Stone Age Candy - could that have been roasted hazelnuts with honey?

When the archaeologists were digging alongside the Lerbo road in 1993-94, they discovered two large pits that contained burials of small children, all under seven years of age. On top of the graves, about eighty big milling stones had been placed. According to the archaeologists a household would have owned one or maybe two milling stones, utensils that were valued and cared for. Why then are so many of them found here, and what was their function in the funerals?

How can you explain the connection between children's graves, milling stones, pottery, axes and flint shards?

sörmlands
museum

En del av Region Sörmland

Rekonstruerad forntid

Här ligger Vrå fornby som är en rekonstruktion, en tolkning av spåren efter de människor som levte i Östra Vrå för 6 000 år sedan. Byn byggdes i mitten på 1980-talet av arkeologiintresserade föräldrar från Forssjö. Den riktiga fornlämningen här intill har varit utgångspunkt i arbetet.

Den lilla gräsbevuxna hyddan i byn är byggd efter måtten och i samma väderstreck som den ”hyddgrund” som du kan se på fornlämningen.

Med arkeologiska kunskaper kan man till exempel beräkna lutning och diameter på bärande stolpar i huskonstruktioner genom att undersöka hålen för stolparna. På så vis kan man få en uppfattning om husets höjd. Man vet att husväggarna ofta var byggda av flätat ris och tätade med lera.

När ett hus brunnit kan arkeologerna ibland hitta rester av lerklining i form av bränd lera med avtryck av flätverket. Ligger den i en rak linje mellan två mörkfärgade stolphål har det förmodligen varit en vägg just där.

” I mitten av oktober 1985 gjordes grunden till den första hyddan. Innan vintern kom hade stommen av ek uppförts. Vass till takbeläggningen togs från sjöarna runt om i trakten. 1986 byggdes det första huset färdigt. 80-åriga Calle Johansson /.../ lärde oss bygga vasstak. I sin ungdom hade han byggt med järntråd. Nu fick han gå tillbaka 6 000 år i tiden och använda läderremmar.

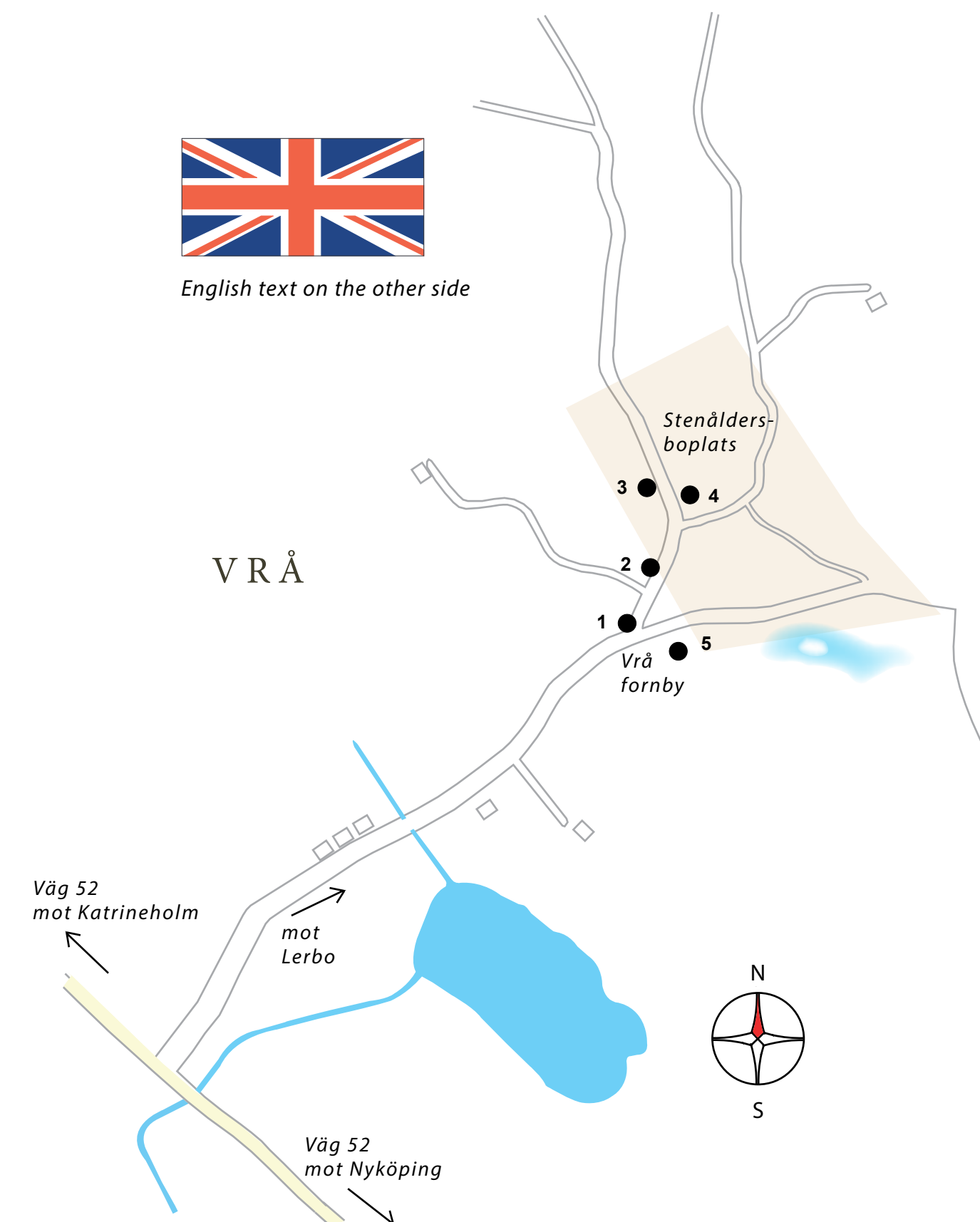
Åke Östling 1989.

Stenålderslämningen i Vrå var ett vanligt utflyktsmål för skolbarnen från Forssjö. Läraren Åke Östling besökte ofta platsen och skrev även en skolpjäs som handlade om de första människorna i Vrå.

Elever guidade besökare runt på fornlämningen. Det var fröet till Föreningen Vråfolket som idag driver verksamheten i byn. Syftet är att lära mer om stenåldern och att sprida kunskap om livet för 6 000 år sedan.

English text on the other side

1. För sextusen år sedan
2. I plogens spår
3. Med sjöutsikt
4. Med spaden i marken
5. Rekonstruerad forntid

Stenålder på 1980-talet. En medlem i Vråfolket lerklinar de risflätade väggarna på den lilla hyddan i byn.

historien i sömmland

Foton från Vrå fornby.

Övre bilden till vänster: Elever sällar jord och letar fynd i Vrå arkeologiska våren 2007.

Överst till höger: Konstruktionsdetalj.

I mitten till höger: Från lerklump till färdig kruka med ungefär samma teknik som på stenåldern.

Bilderna till vänster: Hanne Karlsson från Föreningen Vråfolket hälsar besökare välkomna till stenåldersbyn.

History reconstructed

This is Vrå prehistoric village site, a reconstruction and an interpretation of the historical traces left by the people living in Östra Vrå some 6 000 years ago. The village was constructed in the mid 80's by a group of parents from the community of Forssjö, not far from here, with a keen interest in archaeology. The actual archaeological remains close by formed the starting-point for their work.

The small hut with the grass roof has the same measures and orientation as the "hut foundation" to be seen in the actual site. In the reconstruction work, archaeological knowledge can be used to figure out the slanting and diameter of the supporting posts by investigation of the post holes. This is also a way of determining the height of a building.

We know that the walls used to be made of brushwood, plastered with mud. Sometimes when a house has burnt down, archaeologists will find remains of mud plaster with imprints of the wickerwork. When plaster is found in a straight line between two dark post holes you could assume that there once was a wall.

Outings to the Stone Age at Vrå were often arranged for the school children from the nearby village of Forssjö. Åke Östling, a teacher who frequently visited the site was the author of a school play about the first inhabitants of Vrå. The play was performed in the Fridhem meadow close to the site in the 1980's, with pupils as actors. The pupils used to guide visitors around on the site.

This also was the origin of an association, The People of Vrå. Today this association is managing the activities in the prehistoric centre. Their aim is to learn more about the Stone Age, in order to spread knowledge about what life was like some 6 000 years ago.